

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

En ovanlig gravvård på Norra begravningsplatsen i Stockholm
Beijer, Åke
Fornvännen 35-38
http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1989_035
Ingår i: samla.raa.se

upsatta mannens vapen eller banér i högkoret gratis "särdeles som Kiörckan af detta Hus uburit hederliga förnöjsamheter".

Förhoppningsvis finns ytterligare material

som bättre kan belysa det som här endast kunnat antydast.

Mariannē Nyström

Kaptensgatan 7, S-114 57 Stockholm

En ovanlig gravvård på Norra begravningsplatsen i Stockholm

På Norra begravningsplatsen i Stockholm finns en gravvård av ovanligt slag. Den är gjord av trä och nu tyvärr i ett ganska dåligt skick. Man får ta fantasin till hjälp för att få en bild av dess svunna skönhet.

Vården, fig. 1, består av en 34 cm bred och 4 cm tjock bräda som når 138 cm över marken. Den övre delen av brädan, 77 cm, består av en namntavla inramad av ett rikt snidat bladverk, den undre delen är slät. Vårdens snidade del är målad i blått men skiftar i grönt av ålder; underdelen är röd. En del av det snidade träet har spruckit och fallit bort. Texten på namntavlan är i fraktur och lyder: *Ollars-Daniel Landberg 22-9 1864 21-10 1924* och *Jens-Anna Mattsdotter 29-11 1859 3-9 1933*. Namnen är målade i rött, datum liksom korset över texten i svart.

En mer detaljerad beskrivning av vården lyder så här: Ur vårdens "liv" framspringer ett par akantsusslingor som med breda blad omsluter en namntavla formad som en sköld. Vid tavlans övre del sluter sig slingorna samman och bildar med hjälp av en pärtring en kronliknande bladställning. Ur denna krona springer dels två stora slingor, en åt vardera sidan, dels två slingor som sträcker sig snett uppåt och därefter böjer av mot mitten så att de avslutande lockarna blir antitetiskt ställda. Namntavlan är välvd både horisontalt och vertikalt så att dess yttre delar ligger ca 3 cm djupare än mittpunkten. Vårdens baksida är slät så när som på dess allra översta del och ytorna bakom de två stora motställda slingorna som är något konkava. Resultatet av detta blir en bättre rundskulptur samtidigt som bladen kommer närmare vårdens framsida.

Det man först ser i vården är harmonin i

Fig. 1. Snidad trävård på Norra begravningsplatsen i Stockholm.

Fig. 2. Vårdens översta del med kronan.

kompositionen som är helt symmetrisk, inte bara i träsnidarens avsikt utan även — upptäcker man senare — i verkligheten. Slingorna svävar ut men hålls också samman och stöder varandra bokstavligt och figurligt så att de tillsammans skapar den harmoniska helheten. Teckningen med sköld och krona synes först pretentiös men det intrycket försvinner när man ser kvaliteten hos övriga detaljer.

Som typ torde den här vården snarast gå tillbaka på den så kallade dödsbrädan dvs. den bräda på vilken i äldre tid den döde lades efter dödsfallet, sveptes och bars till graven. Dödsbrädan kunde efter gravsättningen sättas på gravkullen eller ställas upp på en särskild plats beroende på seden på orten. Dödsbrädan har ursprung från tiden före kristendomen och anses vara föregångare till kistan. Vården påminner också om de vapensköldar man kunde föra framför begravningsståget och senare sätta upp i t. ex. kyrkan. Detta kunde på kontinenten förekomma även i icke frälseläcker.

Det finns ytterligare ett exemplar av den här vårdtypen på Lidingö kyrkogård i Stockholm. Sedan några år tillbaka är den restaurerad och uppsatt i kyrkogårdens bisättningslokal. Vårdarna är helt lika utom i de sista centimetrarna på de översta akantusbladen som i stället för inåt—nedåt är böjda utåt—uppåt på Lidingö-vården. Men upphovsmannen är densamme och råkade bli svårare att finna än vårdens förebild som visade sig komma från Norge.

Johan Meyer avbildar i *Fortids Kunst i Norges Bygder, bd 1 Gudbrandsdalen* (1910) ett par trävårdar varav en står vår vård nära (Fig. 4). Den är snidad av Jacob Bersvensen Klugstad (1715–1773). Klugstad kom från Lom till Lesje och förde enligt Meyer med sig den ”nye retning” till snidarna där. Med detta avses säkerligen rokokon. Hos Meyer kan man både läsa om norskt träsnideri och se exempel på det. Klugstads vård skars på 1770-talet och återanvändes i Kvam för en släkting år 1881.

Den svenska vården har mätts upp och re-

Fig. 3. Vården på Norra begravningsplatsen i Stockholm. Uppmätning av förf.

Fig. 4. Vården snidad av Jacob Bersvensen Klugstad. Ur *Fortids Kunst i Norges Bygder*.

konstruerats för jämförelse med Klugstads. De båda vårdarna visas i samma skala. Den svenska är fyra centimeter smalare och har ca femton centimeter högre snidat parti. Brädornas tjocklek är densamma. Den svenska vården förefaller att genomgående ha djupare relief i icke genombrutna partier. Den norska vården är skuren i rokoko, den svenska i barock. Vissa olikheter vårdarna emellan måste tillskrivas de olika stilarna, t. ex. akantusrankornas anslutning till namntavlorna. Andra olikheter kan ses som en variation av detaljer inom samma komposition, t. ex. de översta lockarna i akantusslingorna, blommorna och kronan/mittenbladet. Som speciell likhet kan ses det sätt på vilket de stora nedåtböjda akantusslingorna stöder

sig på underliggande, framåtvikta blad på namntavlornas sidor. Frakturstilen och sättet att formulera namnen på den svenska vården visar på strävan efter det tidstroga.

Trots de olika stilarna är likheterna hos vårdarna så stora att man måste se den norska vården som en förebild för den svenska. Pärlbandet — som inte finns i den norska vården — är enligt Jorunn Fossberg vid Norsk Folkemuseum en inte ovanlig detalj i snideri från just Gudbrandsdalen och tyder på att upphovsmannen hade större kunskap om norskt träsnideri än vad blott Klugstads-vården kunde ge.

Det hade han sannolikt också. Han visar sig nämligen vara träsnidaren Iver Hölmo från Vågå i Gudbrandsdalen där han verkade och

avled 1954, 44 år gammal. Vågå ligger ungefär mittemellan Lesjaskog och Kvam, ca fem mil från båda, dvs. i de trakter där Klugstad verkade och där hans vård kom till ungefär 150 år tidigare. Vården på Norra begravningsplatsen

sattes upp 1934, något senare än Lidingö-vården.

Åke Beijer

Armfeltsgatan 27, 115 34 Stockholm

Projektet Sveriges medeltida orglar

1936 disputerade Bertil Wester på en avhandling med titeln *Gotisk resning i svenska orglar* och underrubriken *En undersökning med huvudsaklig begränsning till det svenska materialet*. Avhandlingen var så att säga orgelhistoria maskerad till konsthistoria, bl. a. motiverad med orgelfasadens betydelse för kyrkorummet; varför avhandlingen inte helt enkelt lades fram inom musikhistoria vet jag inte.

Här presenterades nu för första gången det svenska medeltida orgelmaterialet, som utgörs av ett antal mer eller mindre fragmentariskt bevarade orglar från Gotland och Uppland. Huvuddelen av materialet förvaras nu i Statens historiska museum. Idag är det bara en trängre expertkrets som känner till detta materials betydelse för den internationella orgelforskningen, men faktum är att dessa fragment utgör nyckelmonument inom området, och i orgelhistorikerkransar har ortnamnen Norrlanda och Sunde samma klang som låt oss säga Birka eller Vendel.

Med undantag för en mindre artikel i en specialtidsskrift är Westers nu svåråtkomliga avhandling fortfarande den enda seriösa presentationen av detta viktiga orgelmaterial. Nyligen har därför en projektgrupp bildats, med syfte att åstadkomma en modern materialpublikation. Gruppen utgörs av Eva Helenius-Öberg vid Statens musiksamlingar, musikforskare, Mads Kjersgaard, orgelbyggare och orgelforskare med särskild inriktning på äldre orglar, undertecknad Göran Tegnér, SHM samt Axel

Unnerbäck, Raä. Projektet har fått ekonomiskt stöd av Berit Wallenbergs stiftelse.

Arbetet skall resultera i en publikation som dels skall omfatta en rent dokumenterande del, där orgelfragmenten kommer att presenteras med nya uppmätningar och fotografier, träslagsbestämningar, ev. dendrokronologiska dateringar, verbal beskrivning etc., dels ett avsnitt där, efter en genomgång av relevanta skriftliga källor, belägg för orgelbyggande och nu försvunna medeltida orglar kommer att presenteras och diskuteras. Till detta kommer också några problematiska orgelverk, Fröslunda och Genarp, som inte kan lämnas utanför diskussionen.

För att kunna ge svar på frågan om hur vanliga orglar egentligen var i det medeltida Sverige — en i sammanhanget naturlig fråga — måste man också diskutera frågan om orgelns roll i liturgin före och efter reformationen, något som ännu inte är tillfredsställande utrett. Sannolikt är praxis här svår att komma åt.

Projektgruppen avser att under arbetets gång försöka få till stånd ett mindre, internationellt seminarium samt, när arbetet är slutfört, att diskutera resultat och slutsatser vid ett internationellt, för ändamålet anordnat symposium vars diskussion kan bifogas publikationen.

Det är projektgruppens förhoppning att kunna genomföra det hela inom två år; arkivgenomgången är redan påbörjad.

Göran Tegnér

Projektet Sveriges medeltida orglar